

FARKAS Tibor

VÁLSÁGKEZELÉS, VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK

(CRISIS MANAGEMENT; CRISIS RESPONSE OPERATIONS)

Az elmúlt több mint másfél évtizedben lezajlott világpolitikai folyamatok jelentős befolyást gyakoroltak a nemzetközi biztonságpolitikára. A hidegháborúval a globális méretű politikai, gazdasági és katonai szembenállás ugyan megszűnt és minimálisra csökkent egy világméretű fegyveres konfliktus veszélye, de új típusú konfliktusforrások, és új kihívások törtek felszínre.

The international security policy had changed by the process of world-politics, in the last one and half decade. After the end of the cold war, global political, economic and military opposition was broke off, and the danger of word-wide armed conflict is very law. But the new type of conflicts and new challenges appeared, which's supplement the conventional contingency.

A szakirodalomban található megállapítások és kutatási eredmények azt mutatják, hogy jelenleg a háborús és nem háborús műveletek bekövetkezésének valószínűsége sokkal nagyobb, mint egy pusztító hatású nukleáris (világméretű) háborúé. Ugyanakkor egy viszonylag kisméretű fegyveres összecsapás is gyakorolhat rendkívül komoly hatást az adott régióra, vagy földrészre, amelynek hatása alól a globalizáció folyamatai miatt egyre nehezebben vonhatjuk ki magunkat. A vonatkozó szakirodalom napjainkban kiemelten foglalkozik a háborús és nem háborús műveletek aszimmetrikus hatásaival, ezért kiemelkedően fontos azok kezelésének vizsgálata.

A már említett fegyveres összetűzések kezelésében egyre nagyobb szerepet kap a nemzetközi beavatkozás és segítségnyújtás, amelynek általános értelemben vett célja a nemzetközi biztonság és béke megőrzése, helyreállítása.

Tény, hogy a kialakuló konfliktusok és veszélyek rendkívül változatosak, amelyeket a céljaik, eszközeik illetve intenzitásuk határoz meg. Ezekből eredően, a megoldásuk érdekében tett szükségszerű lépések is sokrétűek, változatosak, és előre csak nehezen meghatározhatók. Ezt a nézetet alátámasztva, Szternák György professzor így fogalmazta meg gondolatait Európa viszonylatában: *„A következő évezred első éveiben kialakuló veszélyek, válságok és konfliktusok fajtáit, méreteit szinte lehetetlen előre megmondani, mert a kontinens biztonságát a változás és a bizonytalanság jellemezheti még néhány évig. Ennek alapján a kezelésük (megoldásuk, megelőzésük) módját – a fegyveres küzdelem formáit, fajtáit – is bonyolult valószínűsíteni”*. [Szternák, 2000:148.]

A lehetséges fegyveres (és „nem fegyveres”) konfliktusokra történő reagálás napjainkban már csak kis mértékben hordozza magában a „hagyományos” harci cselekmények jegyeit, egyre inkább a „nem háborús katonai műveletekhez” sorolható békeműveletek, a humanitárius segítségnyújtás a jellemző.

Az elmúlt évek szövetséges műveletei alapján megállapítható, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a válságok kezelési módszereinek, eljárásainak egységesítésére.

KONFLIKTUSOK ÉS A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK (NEM HÁBORÚS KATONAI MŰVELETEK)

A nemzetközi környezetben kialakuló konfliktusok számos fajtája jelenhet meg, melyekre az előbbieket szerint különböző módokon kell reagálni.

Lehetséges konfliktusok

A konfliktusok lehetséges formái a következők:

- felkelés, lázadás, zendülés,
- különböző típusú háborúk: hagyományos háború, polgárháború, gerillaháború, nukleáris háború,
- terrorcselekmények,

- szervezett bűnözés,
- bűncselekmény elkövetése,
- a polgári jog megsértése,
- a szokásjogok, vallási- és más hagyományok megsértése.

A konfliktusok bekövetkezésének valószínűsége is nagymértékben eltérő. A nagyhatalmak, vagy a szövetségek közötti konfliktus bekövetkezésének valószínűsége igen csekély, és ebből következik, hogy az előrejelzési ideje igen hosszú, míg egy regionális destabilizáció (vallási hagyományok megsértése) kialakulásának a valószínűsége sokkal nagyobb, de bekövetkezésének ideje rövidebb távú.

Válság és a válságreagáló műveletek

A válságreagáló műveleteket különbözőképp csoportosíthatjuk. Ennek egyik módja, a végrehajtás helye szerinti osztályozás:

- *nemzeti területen* általában önállóan;
- *nemzetközi területen* rendszerint szövetségesi kötelékben.

Másik lehetséges felosztás, a fegyverek alkalmazása szerinti:

- *nem fegyveres tevékenységek*, mint például a katasztrófák elhárítása, felszámolása, a humanitárius segítségnyújtás;
- *fegyveres tevékenységek*, melyek a terrorizmus, szervezett bűnözés elleni fellépések;
- *a kombinált tevékenységek* lehet egy harmadik csoport, amely a nem várt, kikényszerített fegyverhasználatot foglalja magába.

A válságreagáló műveletek NATO, ENSZ, EU kötelékekben, illetve nemzeti, többnemzeti alapon kerülhetnek végrehajtásra. A NATO, az EU és az ENSZ felosztás eltérő módon sorolja fel a műveletek típusait, amely a szervezetek sajátosságaiból és a kitűzött célok különbségéből adódik, de a végrehajtásukban azonosság jelentkezik.

Míg az ENSZ egy kollektív biztonsági szervezet, amely főleg a belső konfliktusokra helyezi a hangsúlyt, addig a NATO egy kollektív védelmi szervezet, amely a külső kihívásokat tartja elsődleges fontosságúnak. Az EU komplex biztonsági szervezet, amely az előző két szervezet jegyeit hordozza magában. Ezt az elkülönülést az irányításuk alatt álló missziók is mutatják. Természetesen olyan beavatkozások is előfordulhatnak, amelyekben nem csak egy szervezet érdekelt.

Az ENSZ felosztása alapján a nem háborús műveletek a következők:

- békefenntartás (peace-keeping): a konfliktusban érintett felek közötti ellenségeskedés megfékezésére irányuló (nemzetközi szerződésen alapuló) komplex művelet. Célja, hogy a kialakult helyzetet enyhítsék, stabilizálják illetve a fegyverszünet megtartását, csapatszétválasztást érjenek el. Sajátossága, hogy valamennyi fél hozzájárulásával végrehajtott művelet;
- a békekikényszerítés (peace enforcement): lehet diplomáciai, katonai, gazdasági, de a különbség az előzőhöz képest az, hogy a békés eszközök alkalmazásának sikertelensége esetén katonai akciókat magába foglaló kényszerítő eszközöket kell alkalmazni, melyek nem kell, hogy egyetértésben legyenek a szembenálló felek akaratával;
- a béketeremtésről (peace-making) akkor beszélhetünk, ha a már kirobbant konfliktushelyzetet kell kezelni diplomáciai és megelőző katonai lépésekkel, azok együttes alkalmazásával. A békéltetés diplomáciai eszköze lehet a közvetítés, tárgyalás, esetleges blokádok kialakítása. A katonai erők demonstratív felvonulata a béke elérésének megelőző katonai lépéseként jelenik meg;
- a békeépítés (peace-building): azon eljárások, feladatok összessége, amelyekkel egy ország, egy térség visszavezethető a normális hétköznapokba, működőképessé tehető minden életfeltétele, amely a konfliktushelyzet előtt jelen volt. A békeépítés végrehajtásakor a nemzetközi szervezetek civil szakembereinek nagyobb szerepe van, mint a katonáknak, de természetesen a katonai jelenlét elkerülhetetlen annak érdekében, hogy hosszú távon megakadályozzák a konfliktus, a fegyveres cselekmények kiújulását.
- a humanitárius művelet (humanitarian relief) olyan béketámogató műveletek keretén belül végrehajtott művelet, amely az emberi szenvedés csökkentése érdekében végrehajtott feladatokat hivatott ellátni,

azon az esetekben és helyszíneken, ahol a helyi hatóságok nem képesek támogatást nyújtani a lakosság-nak.

A béketámogató műveletek az előzőekben felsorolt öt alapvető műveletből állnak, melyek végrehajtását az adott konfliktushelyzet határozza meg.

A konfliktus-megelőzés (conflict prevention) azokat a tevékenységeket foglalja magába, amelyek megakadályozzák a szembenálló felek között kialakulóban lévő konfliktusok további súlyosbodását, illetve a már kialakult konfliktus esetén, a felek diplomáciai úton történő konfliktuskezelését segítik elő. Ennek megvalósítása érdekében különböző módszerek alkalmazása nélkülözhetetlen. Ilyen módszer lehet a megelőző párbeszéd, különböző rendszabályok, melyek a felek bizalmát erősítik.

A konfliktuskezelés során a békekikényszerítés feladatából kiindulva — a béketeremtésen és a békefenntartáson át — a békeépítésig, a katonai szerepkör egyre kisebb, a civil szerepkör pedig egyre nagyobb fontosságú.

A NATO katonai terminológiájában a béketámogató műveletek helyett a Crisis Response Operations (CRO), azaz a válságreagáló műveletek kifejezés került előtérbe.

A válságreagáló műveletek vizsgálatát megelőzően tisztázni kell a három alapfogalmat. A válság, a feszültség, és a konfliktus különböző megfogalmazásokban olvasható, de lényege a következő:

- a válság, egy olyan egyensúlyhiány a társadalom valamely területén, területein (katonai, gazdasági, politikai, környezeti stb.), amely valamilyen módon zavarja, negatívan befolyásolja a társadalom életét;
- a konfliktus azon válságokból alakul ki, amelyeket nem sikerült megoldani, és a két szembenálló fél képes az akaratuk érvényesítésére erőszakos eszközökkel is;
- a feszültség különböző csoportok közötti érdekkülönbségekből alakul ki, amelyek vélt vagy valós különbségek lehetnek. Az esetek döntő többségében ez tárgyalás útján megszüntethető.

Az esetleges háború kialakulásához a vita (feszültség), a veszély, fenyegetés, konfliktus, és a válság útján lehet eljutni. A nemzetközi szervezetek beavatkozása ezeket a lépéseket próbálja megelőzni, visszaszorítani.

A válságreagáló műveletek definíciójának rengeteg megfogalmazása található a szakirodalomban, de alapjait tekintve azok megegyeznek. Mindenképpen a válság megszüntetésére, kialakulásának megelőzésére irányuló tevékenység, amelyet harci tevékenységtől eltérő céllal alkalmaznak.

VÉLEMÉNYEM SZERINT A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELET TÖBBFUNKCIÓS, AMELY OLYAN POLITIKAI, KATONAI, ÉS CIVIL TEVÉKENYSÉGEKET SORAKOZTAT FEL, MELYEK MEGFELELNEK A NEMZETKÖZI JOGOKNAK, ÉS A KONFLIKTUS, A VÁLSÁG MEGELŐZÉSÉRE, MEGSZÜNTETÉSÉRE IRÁNYULNAK.

Egy másik megfogalmazás szerint: A válságreagáló műveletek olyan tevékenységek, melyek során a katonai képességeket a harci műveletektől eltérő céllal alkalmazzák olyan helyzetben, amikor a békés körülményeket egy lehetséges összecsapás vagy konfliktus veszélye fenyegeti. Ilyen helyzetekben a béke helyreállítására vagy a helyzet stabilizálására – ha lehetséges, akkor a fegyveres beavatkozást kerülve – katonai erőt alkalmaznak. [Szűcs, 2007.]

A NATO megfogalmazása szerint, a válságreagáló műveletek lefedik az 5. cikkely szerinti kollektív védelemben nem tartozó hadműveleteket, tevékenységeket, amelyek a következők:

- humanitárius műveletek
- katasztrófák következményeinek felszámolása
- kutatás-mentés
- nem harci jellegű kiürítés
- terrorizmus elleni harc
- légtérelenőrzés
- felderítő műveletek
- információs műveletek
- pszichológiai műveletek
- katonai segítség és támogatás a polgári hatóságoknak
- szankciók érvényesítésének támogatása

Az előző részben található felosztások mellett fontos, hogy megkülönböztessük a végrehajtott feladatokat a válságreagáló műveleteken belül.

Az Összhaderőnemi Doktrína alapján két csoportot különböztetünk meg.[Ált/27., 2007:60-61]

1. A SZÖVETSÉGBEN EGYEZTETETT FELADATOK:
 - béketámogató műveletek;
 - humanitárius műveletek;
 - kutató-mentő műveletek.
2. NEMZETI ÉS TÖBBNEMZETI SZINTEN EGYEZTETETT FELADATOK:
 - beavatkozási műveletek: a katonai erő alkalmazása, melynek célja a belső védelmi segítségnyújtás;
 - kábítószer-kereskedelem elleni harc;
 - polgári hatóságok támogatása: a társadalmi rend helyreállítását a polgári hatóságok a katonai erőkkel együttműködve végzik, meghatározott, szigorú kereteken belül;
 - mentési és evakuálási műveletek: a válságövezetben rekedt személyek és eszközök, berendezések kimentésére irányuló tevékenységek;
 - terrorizmus elleni harc: a terrorista cselekmények megelőzésére, és az elrettentésre irányuló tevékenységek összessége;
 - szankciók alkalmazása, embargók bevezetése.

A válságreagáló műveletek sajátosságai, alapelvei

A válságreagáló műveletekre a hagyományos katonai műveletekkel szemben más sajátosságok jellemzők.

A cél a győzelem, a feladat, és a környezet értelmezése másként jelenik meg, mint a hagyományos értelemben vett háború esetén.

Egy művelet megkezdését megelőzően meg kell határozni az elérni kívánt célt, célokat.

Egy válságreagáló művelet során a kitűzött cél nem az ellenség megsemmisítése, hanem a polgári lakosság életének megóvása, elsősorban diplomáciai, politikai, gazdasági eszközökkel, az előzőekben leírt módokon). A megelőző diplomácia mindenképpen az első lépcsőfoka a konfliktusok rendezésének.

A polgári lakosság és a válságreagáló műveletekben résztvevő állomány megóvása mellett a politikai, közigazgatási, adott esetben a katonai vezetés meggyengítése, vezetői szereptől való megfosztása a művelet célja.

A feladatok végrehajtásához megfelelően felszerelt, kiképzett katonai szervezetre van szükség, amely kiemelkedő vezetési és irányítási rendszerrel rendelkezik. Ezt nehezíti, hogy a műveletek során többnemzeti erők kerülnek alkalmazásra.

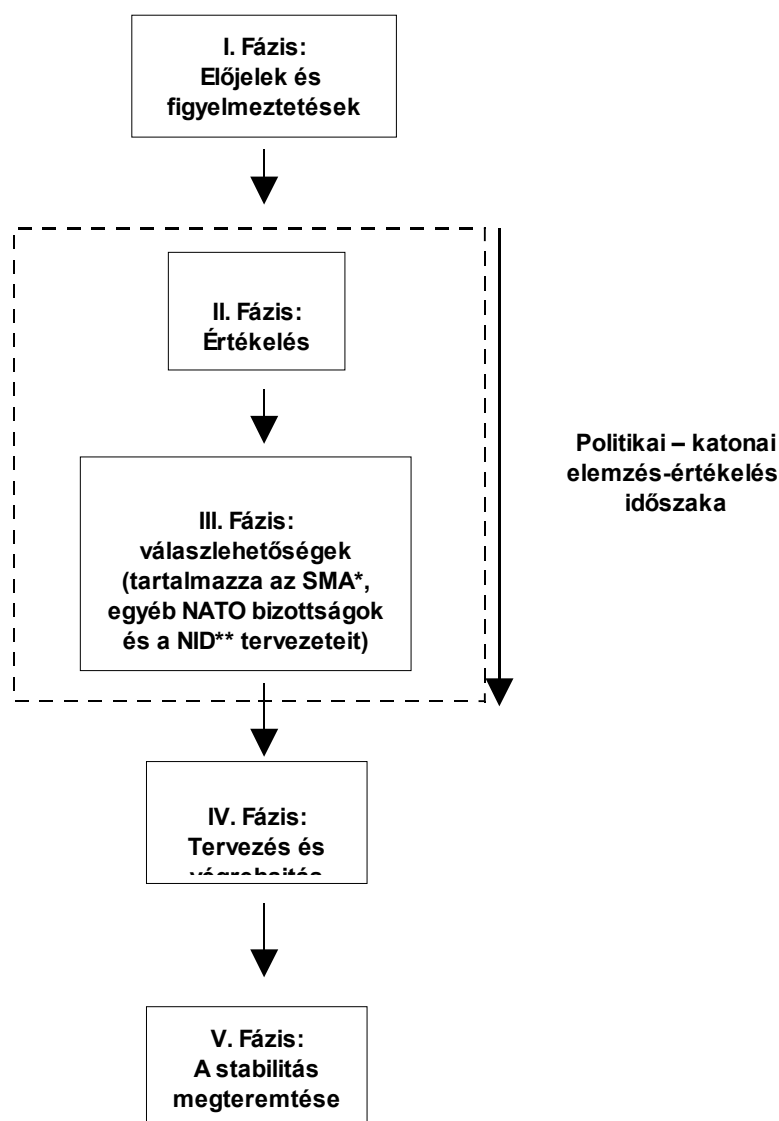
A válságreagáló műveletek az európai terepviszonyoktól és a társadalmi helyzettől eltérő környezetben zajlanak (Afganisztán, Irak, Sínai-félsziget), így a hagyományos értelemben vett fegyveres küzdelem elveitől, törvényeitől eltérő sajátosságok mutatkoznak.

A válságreagáló műveletek sajátosságai, alapelvei a következők [AJP – 3.4.]:

- a *célkitűzés*, amelynek fontosságát az előbbiekben leírtam. Ez természetesen a válsághelyzet típusától függően kiegészülhet más tényezőkkel;
- a *törvényesség*, jogi felhatalmazás a művelet végrehajtásához, a művelet megkezdésének alapvető feltétele. Mindemellett a parancsnoknak biztosítania kell az azonos jogokat a különböző etnikai, vallási, nemzeti elemekből felépülő alakulaton belül;
- az *egységes parancsnoki rendszer*. A művelet megkezdését megelőzően meghatározzák a parancsnok személyét, annak felelősségét, jogait. A parancsnok egyszemélyben felelős a művelet minden tevékenységéért, a tárgyalások végrehajtásáért;
- a *pártatlanság* nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy egy sikeres műveletet hajtsanak végre a válságreagáló erők. A tárgyalások nem kezdődhetnek meg, ha valamelyik szembenálló fél azt érzi, hogy a pártatlanság nem áll fent;
- a *hitelesség* megerősítése kiemelkedő fontosságú a megbízható és koordinált műveleti tervhez, amely a cél elérésének alapvető eleme;
- a *műveletek átláthatósága* fontos tényező, mivel minden résztvevő számára könnyen értelmezhetőnek, egyértelműnek kell lennie az elérni kívánt céloknak, feladatoknak;
- az *erők megóvása*, védelme parancsnoki felelősség minden katonai műveletben;
- az *erő alkalmazása* és annak korlátozása minden esetben a parancsnok feladata, amely az egész küldetésre hatással van;

- az *együttműködés* elősegítése, elfogadása alapvető fontosságú a sikeres művelet végrehajtáshoz. Ezt segíti elő az egységes erő kifejtés is;
- a *kölcsönös tisztelet* (megbecsülés) a konfliktusok kialakulását hivatott megelőzni, mind a válságreagáló erőn belül, mind a helyi vezetés, a lakosság és a reagáló erő között;
- a *művelet* (mozgás) *szabadsága* nagyon fontos tényező, mivel a kijelölt körzetben az erőknek — a hagyományok, a szokások, a vallás megsértése nélkül — szabad mozgást kell biztosítani művelet sikeres teljesítése érdekében;
- a *rugalmasság* biztosítja az erők alkalmazkodását egymáshoz, illetve az egyik műveletről a másikra történő, gyors és sikeres áttérést;
- a *műveletek politikai ellenőrzése* egyértelmű jelentőséggel bír. Emellett a katonai-polgári együttműködés minden válságreagáló műveletben az eredményes feladat-végrehajtás egyik alapfeltétele.

A válságkezelés folyamata



1. ábra: A válságkezelés folyamatának mozzanatai
(Forrás: *Crisis Management in NATO's Strategy*; 2003.05.16.; p.1-8, 1-9.)

Magyarázat:

* SMA: *Strategic Military Assessment – Katonai Stratégiai Értékelés*

** NID: *NAC Initiating Directive – Észak-atlanti Tanács Kezdeményezési Direktíva*

I. A válság előrejelzése a vizsgálatok eredményei, és következtetések alapján. A rendelkezésre álló felderítési adatok alapján — előfeltétel, hogy az összes lehetséges adat, információ rendelkezésre álljon, értékelt legyen, és továbbítsák a felhasználókhöz, és a döntéshozókhoz — a Helyzetelemző Központ értékeli a beérkező adatokat, és szükség esetén aktivizálja a NATO válságreagáló rendszerét. Természetesen a hatékonyság érdekében a tag-államok is biztosítják a felderítési adatokat.

II. A válsághelyzet vizsgálata, a válság lehetséges és valós hatása az ország és a Szövetség biztonságára. (Értékelés) A Helyzetelemző Központ által elkészített jelentés az előzőekben leírt adatok mellett tartalmaz egy lehetséges válaszlépést is, amely utal a várható biztonsági hatásokra.

III. Az Észak-atlanti Tanács, a Védelmi Tervező Tanács tevékenysége, a lehetséges válaszok vizsgálata és az ajánlások megfogalmazása a fegyveres erők számára. A lehetőségeket figyelembe véve a politikai-katonai lehetőségek elemzésével döntés születik a végrehajtandó feladatokról. Egy direktíva kidolgozására kerül sor, amely biztosítja a válságreagáló műveletekkel összefüggő tervezési munka megkezdését.

IV. A direktívák tervezése az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács ülésein, azok végrehajtása a kijelölt erők által (válságreagáló műveletek). Az Észak-atlanti Tanács által kidolgozott direktíva az alapvető elgondolás. Ennek alapján több változatot dolgoznak ki a válságreagálás végrehajtására. A végleges döntés ismételten az Észak-atlanti Tanács feladata.

V. A béke, a biztonság és a stabilitás megteremtése, helyreállítása. A műveletek végrehajtását követően az eredeti helyzetnek megfelelően helyre kell állítani a biztonságot (minden területét) és a békét.

ÖSSZEGZÉS

A világ biztonságát nagymértékben befolyásoló fenyegetések, konfliktusok, válságok az elkövetkező években egyre erőteljesebben jelenhetnek meg a Föld számos pontján. Ezért az ezeket megelőző kezelő műveletek kialakítására is nagy hangsúlyt kell fektetni. A válságreagáló műveletek tervezésekor minden lehetséges adatot, információt figyelembe kell venni, hogy a lehető leghatékonyabban legyünk képesek a veszély elhárítására.

Véleményem szerint, mindezek mellett kiemelt fontossággal kell kezelni a megelőző tevékenységeket, amelyek csökkenthetik a válságok, konfliktusok kialakulásának valószínűségét. Meg kell vizsgálni azokat a területeket, amelyek veszélyforrásként (fegyver-és drogkereskedelem, vallási ellentétek, terrorizmus) jelennek meg, és megfelelő intézkedéseket kell tenni annak érdekében, hogy ne alakuljanak ki konfliktushelyzetek.

Úgy tűnik, hogy a teljes világbéke csak fogalomként létezik, azonban mindenképpen szükség van olyan szervezetek tevékenységére, amelyek a világ biztonságát és az egyensúlyt hivatottak szavatolni a lehető legoptimálisabb mértékben.

A válságreagáló műveletek sikeres végrehajtásához nélkülözhetetlen a világos és jól értelmezhető felhatalmazás, a konkrét célkitűzések, a megfelelően kiképzett, felkészített polgári, rendvédelmi és katonai erők, amelyek minden körülmények között — a meghatározott feladatok szerint — a közös cél elérése érdekében képesek együttműködni.

Ennek eléréséhez kiemelten fontos a megfelelő gazdasági és társadalmi támogatottság illetve a nemzetek közötti szorosabb együttműködés.

Kulcsszavak: válságreagáló műveletek; válságkezelés folyamata; konfliktusok.

Keywords: Crisis Response Operations (CRO), Conflict Prevention, Crisis Management, Peace Support Operations (PSO)

FELHASZNÁLT IRODALOM

SZTERNÁK György: *A koszovói válságkezelés elemzése és a levonható következtetések.* -Bp: HVK, - in.: Hadtudományi Tájékoztató, 2000/2. szám.

SZÚCS Mihály: *Válságreagáló műveletek.* -Bp.: ZMNE, 2007. április 24. Előadás, főhadnagyi előmeneteli tanfolyam, *Crisis Management in NATO's Strategy*, -2003.05.16. Nyt. szám: 80-2/49/2003/NATO

Non-Article 5 Crisis Response Operations, AJP-3.4.